Досі ще, як згадаю сю неприємну пригоду з нашого життя на шахтах, глуха ворожнеча проти жінок підіймається мені всередині, і я тоді просто ненавиджу їх.

Вона з'явилась серед нас якось цілком несподівано.

Нас було четверо: я, маркшейдер, провізор і той нещасний... молодий інженір Антін Високович. Всі ми були нежонаті й жили в невеличкім будинку, що так і звався — "дом холостых", або, як звали його робітники, — "холостой дом". Крім наших, в нім було ще дві-три кімнати для приїжджих. Харчувались ми вкупі й для сього держали куховарку, молодицю Франю, й помічницю їй, вродливу шахтарську дівку, Ольгу. Управлялись вони досить добре, й ми були з них задоволені.

Справа з шахтами й вугіллям ще тільки налагоджувалася, тому роботи було сила й обмаль вільного часу. Збиралися ми тричі на день в їдальні, їли, пили, розмовляли про новини, кепкували один з одного, з наших служниць і знов розходилися на роботу, і тільки вечорами — хто йшов спати, а хто в гості вбити час за картами.

Жилось добре, безжурно.

Коли ото, якогось осіннього вечоре, з'явилася вона. Ми допіру збіглися до вечері.

Дзвінок.

— А гляньте, Олічко, хто там? — звелів провізор, що правив у нас за економа.

Дівка вийшла й за п'ять хвилин повернулася, усміхаючись якось непевно.

— Якась панночка... до. вас,— звернулася вона до провізора.

— До мене? — розвів той руками.— Ні... нічого не тямлю.

— Еге, "Касторко"... он як!

— Нічого, нічого тобі. Іди зустрічай...

— Гарний лицар: ждала-ждала, сердешна, та мусіла сама приїхати.

Ми реготались, схвильований провізор знизував плечима й лаявся, присягаючись, що ніяких панночок він не закликав і не жде і що се, певне, якесь непорозуміння, коли не провокація.

А вона стояла в коридорі і в одчинені двері стежила за ідіотською сценою.

— Скажіть, будьте ласкаві,— промовила вона, ступивши до кімнати,— хто тут з вас провізор?

Ми так і прикипіли на місці, зашарівшись до самої спини. Маркшейдер нахилився над тарілкою й уважно ловив на виделку кільце з цибулини, інженіра чомусь саме в сю мить зацікавила карафа з горілкою, і він, взявшись за шийку, пильно оглядав її, а я спідлоба слідкував за несподіваною гостею.

— Пробачте,— підвівся, насупившись, провізор.— Навіщо се вам?

— Мені сказано,— не звомпивши, промовила панночка,— що ви покажете мені вільну кімнату, де я мушу оселитись. Адже ж се будинок для приїжджих?

— Так, се... Хто вас послав сюди?

— Управитель. Я вчителька. Мене призначено в тутешню школу. Дак, будьте ласкаві, звеліть швидше позносити мої речі.

Вона вийшла.

— Ольго, піди познось та покажи їй ту кімнату, що біля дверей в сіни, — звелів провізор і оглянув нас обуреним поглядом.— От іще новина!.. Не було клопоту...

— М... да,— підтакнув маркшейдер і потягся до карафи.— Чого ви загадалися так, пане Антоне?

— А вона, маєте собі, не того... не погана,— промовив, посміхнувшись, інженір,— цікава квіточка, і Касторка дарма тільки хвилюється.

— . Ат, облиште! — нервувався, провізор.— Підуть тепер всякі витребеньки: і те їй треба, і того їй подай, і тим догоди.

— Та вам-то чого бідкатись? Все зроблять Франя з Ольгою...

— Ні, таки се вже не порядок, коли баба тут оселяється,— зауважив скептичний маркшейдер.

Він взагалі трохи не любив світської етикети і у відносинах до жіноцтва був занадто вже простих і примітивних поглядів.

— Одначе, панове,— вставив і я своє слово,— може, панна з дороги їсти хоче? Закликати б?..

Провізор мовчав і сопів понуро.

— Авжеж, авжеж,— підхопив мою думку Високович і аж випростався. — Треба закликати. До речі, роздивимося ближче.

Він подзвонив. Увійшла Франя.

— Чого вам... а де ж Ольга? — з підозрінням оглянула вона нас.

— От що, серце,— промовив Високович.— Там приїхала вчителька...

— Де? Яка вчителька?..

— Та для вас, серце, все одно яка. А ви підіть до крайньої кімнати, вона там з Ольгою, закличте її сюди. Скажіть: паничі прохають до вечері. Та подасте, що там у вас іще наготовлено.

Франя знов неймовірно оглянула нас, знизала плечима — "що вони вигадують, мовляв?" — і вийшла.

Ми сиділи мовчки, тільки маркшейдер неспокійно совався на стільці й черкав, ні до кого не звертаючись.

Нарешті вона ввійшла. А за нею на порозі поставали зацікавлені Франя й Ольга.

— Ще раз добривечір! — злегка вклонившись, промовила вона й усміхнулася вже як до знайомих.— Ганна Деревицька,— додала вона, простягуючи кожному з нас руку.

Ми буркнули кожний своє прізвисько, а провізор ні з сього ні з того визвірився на служниць.

— Чого повитріщались?.. Подавайте далі!..

Вечеряли.

Розпитувала про шахти, про школу, про робітників. А ми, коротко відповідаючи, спідлоба позирали на неї і здались їй, певне, дуже неввічливими.

Відповідав більше Високович. Невеличкі очі його ніби й не дивилися на неї з-під високого прекрасного лоба з навислими на нього неслухняними пасмами його чудового білявого волосся, але я певний був, що він одразу, як тільки уздрів, вже наскрізь бачив її й склав ціну оком досвідченої в сих справах людини. Високович був високий, ставний, як Ахіллес, вродливий молодик, з тих, на котрих несамохіть зупиняється жіночий погляд довше, ніж звичайно.

Те, що вона сливе до нього тільки й зверталася з розмовою, не здалось мені чимсь незвичайним, а по тому, як понуро працювали щелепами маркшейдер і провізор, я бачив, що вони в душі дуже вдячні інженірові за се: їм самим не треба було підтримувати несподівану й нудну, незвичну гутірку. Тільки Франя частіш, ніж слід було, забігала до їдальні й з ворожою цікавістю стежила за новою людиною. Потім з кухні чутно було її незадоволене бурчання.

А Високович випробував ґрунт і напівсерйозно, напівпосміхаючись, кидав уривчасті фрази. Я, любуючи, стежив за ним, за його працею першорядного майстра й великого знавця жіночого серця.

— Не думаю,— тихо, лагідно, ніби підкрадаючись непомітно, говорив він,— не думаю, щоб вам сподобалося в нас.

— Чому ви так гадаєте? — підняла брови панна Ганна.

— Нудно в нас. І праця наша нудна, без жодного проблиску поезії.

— Ви так кохаєтесь у поезії?

— Так, я люблю поезію, і мене часом давить ся проклята атмосфера. Хочеться чогось ясного, блискучого, хочеться життя, а не самої тільки праці.

— Спробуйте самі утворити се й огорнути вашу працю поезією.

— Се можливо?

— Безперечно.

— Панна допоможе нам утворити рай в нашім пеклі? — дивлячись не моргаючи їй у вічі, спитав Високович.

Вона не одвела очей, а якось насупилася й оглянула з похмурою цікавістю його всього, а потім почала, ніби догадалася, що думає інженір:

— На мою думку, невесело вам живеться тому, що тут бракує жіночого товариства. Без жіноцтва яка ж поезія?

— Вовками завиєш,— раптом випалив мовчазний маркшейдер, чомусь зашарівся і ще нижче нахилився над тарілкою.

Вона здивовано повернула до нього голову й засміялася.

— Вовками завиєш, ха-ха-ха! А хіба ні? — звернулася до інженіра.

— Ще гірше,— відповів той.— Тому я й кажу, що панна допоможе нам внести в наше нудне існування хоч крихотку поезії. А ми, з свого боку, подбаємо, щоб панна не залудилась у нас. Згода?

— Ха-ха-ха! Ні, далебі, мені подобається се! —— сміялася вона.— Виступити в новій ролі спасительки погибаючих. Згода, звичайно, згода!..

Господи, як вона сміялася!.. Чи ми справді одвикли від жіночого товариства й поробились якимись вовками двоногими, чи вона була надзвичайно привабливою, але, признаюсь, мене кидало в жар і в холод.

Сяк-так скінчивши вечерю, я попрощався й вийшов. Ще з півгодини доносився до мене в кімнату її розкотистий сміх і перевертав мене всього. Я знав, що спокійно не засну, і мені було досадно. Ввійшов Високович, стрункий і хороший; обличчя йому якось сіяло, а очі були мрійними й блищали.

— Ну, як тобі подобається нова квіточка? — спитав він, посміхаючись і дивлячись на мене.

— А, йди к чортам! Звідкіля її принесло? Ночі тепер не спатиму.

Він зареготався, здорово, гучно зареготався, певний в собі.

— Ні, се цікаво, не взяв би його кат! Слово честі, тепер веселіш заживемо. Добраніч!.. А вона буде наша, от побачиш.

— Чи не зарано робити такий вирок?

— От, дурниці!.. Все в наших руках, хе-хе-хе!

— Побачимо...

Мені було досадно чогось. Заздрив, мабуть, йому.

Зрештою, ми всі якось звикли до тієї думки, що нам не поспішитись за Високовичем, і не перебивали йому провадити "правильну атаку", як він казав. Та й очі (ох, які чудові очі!) панни Ганни здебільшого зупинялися на нім, і розмовляла вона переважно з ним. Вони якось з півслова, з одного погляду розуміли одно одного, і ми звикли до сього.

Атака щось провадилася занадто довго, і ми почали вже кепкувати з Високовича.

— Ой, оженить вона вас на собі, пане Високовичу,— піддрочував маркшейдер.— Звернулися б ви знов до Франі: і без клопоту, й безпечніш.

— Одно другому не заважає,—відповідав він спокійно, але помітно було, що наші уваги йому не до вподоби.

— Невже ти закохався? — спитав я його колись наодинці.

— Хто? Я?.. Вигадай ще що!..

— Значить, не бере?

— Візьме, не турбуйся.

Проминула осінь. Наступила зима. На Різдво панна нікуди не поїхала, і се нам здалося трохи незвичайним, але розгадку ми відразу знайшли. Залицяння інженіра зробили, певне, свій вплив. Не дарма ж вона такими очима завжди слідкує за ним.

А вони варті були одно одного: обоє здорові, вродливі...

Коли я пригадую ту різдвяну ніч, в котру так несподівано виник кінець, то й досі ще стискуються мені кулаки і я не можу без почуття ненависті думати про жінок.

А кінець був такий.

Верталися ми з Високовичем від нашого управителя о першій чи другій годині ночі. Вечірка вдалася, як кажуть, на диво: в голові трохи

шуміло, у всім тілі почувалася якась приємна втома, хоч молода кров буяла й порождала бажання щастя, обіймів, поцілунків, того, чого бракувало нам у нашім сірім шахтарськім житті. А ніч була чудова, місяшна.

— Може, погуляємо ще? — звернувся я до Високовича.

— Ні, ні, на ліжко, зараз на ліжко! — промовив він.— А-а,— потягнувся всім тілом і загадався.

— А в нашої панночки світиться,— зауважив я, показуючи на вікно.

— Читає, певне,— буркнув Високович і одвернувся.— І не осточортіє!.. — несподівано обурився він.

— Щось вона там з робочими той...

— А, дурниці, примхи... Хоче бути інтереснішою.

— Та вона й так, лихо її матері, інтересна.

— Єрунда!

— Ото! Чого се ти так? Хіба увірвалося, хе-хе-хе?..

— Ну, ввірвалося!.. Просто набридло та й не хочеться. А захочу, завтра буде моєю.

— А ти захоти. Сам же казав, що твоїх рук не мине.

— І не мине!..

— Хм... щось не схоже.

Він мовчав. Увійшли в коридор. Двері до панни були трохи відхилені. На столі горіла лампа під зеленим абажуром. А панна розкинулася на ліжку, закинувши чудові рученята за голову. Книжка валялася біля ліжка на підлозі. Вона спала, повернувши трохи голову до стіни од світла, і вві сні посміхалася. Певне, гарний сон бачила... може Високовича?.. М'яка сукня щільно оповивала струнке тіло, виразно окреслюючи дивні незаймані форми його.

Хм... не диво, що в голові пішло обертом.

— Йди до себе,— пошепки промовив Високович, ледве повернувши язика: спазма здавила йому горло. Він ввесь зблід, і ніздрі широко роздулись.

— Йди,— ще раз сказав і ввійшов у кімнату, зачинивши тихо двері.

Я пішов, нервово здригаючись, одімкнув свою прикру пустку, роздягся миттю й упав, немов прибитий, на стілець. Мені також здавило в горлі й хотілось плакати. Чого?.. Від недосяжності щастя? Чи ,я заздрив вродливому Високовичу?

Безглуздо, цілком безглуздо!.. Не про мене вона. Вони утворені одно для одного, й дурна була вона, що й досі вдавала з себе якусь недоторкану.

Устав, щоб причинити двері й лягти спати.

— Лясь! Лясь!..— луною пішло по коридору.

Я став на порозі.

З грюкотом відчинилися її двері, й звідтіля, обхопивши голову руками, мов несамовитий, вибіг Високович. Зігнута постать його була гидка й

мізерна. Він миттю пробіг повз мене до своєї кімнати й замкнувся, а з панноччиних дверей полетіли в коридор Високовичеве пальто й кашкет.

— Негодяй! — розітнулося по коридору, грюкнули двері й дзенькнув замок.

— Ідіотка,— муркнув я,— міщанка!..

Мені шкода було нездійсненого бажання, опльованого пориву до щастя, розвіяних назавжди мрій.

Довго ще чув я, як за стіною щось робив Високович. Не спалося, видимо, сердешному. Ще б пак! Ідіотка!..

Почав дрімати, та не довелося мені спати сієї ночі: згук пострілу кинув мене з ліжка й розбудив увесь дім.

Вискочив у коридор. Повискакували товариші, служниці й перелякано дивилися одно на одного.

— Що за чорт? — нарешті промовив маркшейдер.— Де воно?..

— У Високовича,— відповів я похмуро.— Ану, чий ключ підійде до його дверей?..

— Та ви постукайте: може, то ненавмисне.

— Постукав — мовчання.

Підібрали ключ, одімкнули. Він лежав на підлозі в калюжі крові.

— Що з ним? Чого він? — розпитували.

Я знав — чого, але мовчав.

— Пошліть за поліцією,— сказав я і вийшов у коридор. Серце стисло кліщами.

На порозі своєї кімнати стояла вчителька й понуро дивилася сюди.

— Що? Застрелився? — спитала, і в голосі почулась мені захована зла радість.

— Так,— відповів я, втопивши в неї погляд, повний ненависті.

— Собаці собача й смерть,— відповіла як одрубала, повернулася й грюкнула дверима.

1911